

Araştırma Makalesi / Research Paper

TATAR TİYATROSUNUN YILDIZI: KERİM TİNÇURİN¹

Kübra ŞEKER*

Öz

Tatar tiyatrosunun tanınmış yazarı, ünlü oyuncusu ve başarılı rejisörü olan Kerim Tinçurin; 1887 yılında Akkul (Tarakan) ismindeki bir Tatar köyünde dünyaya gelir. Edebiyat ve sanata eğilimi medrese yıllarında başlayan ve edebiyatın hemen her alanına ilgi duyarak çeşitli alanlarda eserler veren Kerim Tinçurin, eserlerinde Tatar halkının yaşayışını bütün şeffaflığı ile yansıtmaya çalışır. Bu çerçevede Kerim Tinçurin'in eserlerinden dönemin siyasal olayları ve bu olayların halkın yaşamı üzerindeki etkisi ile Tatar halkının ekonomik durumu ve sosyal yaşamı hakkında bilgi edinmek mümkündür. Kerim Tinçurin'in Repressiya kurbanlarından biri olmasına karşın Stalin yönetiminin sona ermesiyle itibarını tekrardan kazanarak günümüzde hâlâ saygın bir şekilde anılması, kuşkusuz ki eserlerinin halktan ve halkın yaşayışından kopuk olmamasından kaynaklanır. Eserlerindeki karakterleri halkın içinden seçen Kerim Tinçurin; popüler olmak için çabalamayan, halkın önünde yapmacık bir imaja bürünmeyen bir yazardır.

Verdiği eserler ile halkı aydınlatma gayesi güden Kerim Tinçurin, Repressiya kurbanlarından biri olup 17 Eylül 1937 tarihinde burjuva milliyetçiler kurumunun üyesi olmak, Sovyetler Birliği'nin düşmanı olan Ayaz İshaki ile bağlantı kurmak, Japonya adına casusluk yapmak gibi iddialar ile tutuklanır. 14 Aralık 1938 tarihinde ölüm cezasına çarptırılan Kerim Tinçurin'in elli bir yıllık ömrü 15 Aralık gecesi bir saat elli dakika

1 Bu çalışma, 2019 yılında tarafımızca savunulan "Kerim Tinçurin'in Hikâyeleri Üzerine Tatarca Dil İncelemesi (İnceleme-Metin-Dizin)" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Date Applied: 29.11.2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 14.04.2023

Makalenin Künyesi: Şeker, K. (2023). Tatar tiyatrosunun yıldızı: Kerim Tinçurin. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 56, 145-158.

DOI: 10.24155/tdk.2023.228

* Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, sekeerkubra@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-4157-1464>.

kada son bulur.

Bu çalışmada, bütün ömrünü ve sanatsal yeteneğini Tatar tiyatrosunu geliştirmeye adanmış Kerim Tinçurin'in hayatı ve tiyatro eserleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Kerim Tinçurin, Tatar tiyatrosu, edebî eserler.

The Star of the Tatar Theater: Kerim Tincurin

Abstract

Kerim Tincurin, the well-known writer, famous actor and successful director of Tatar theater, was born in 1887 in a village called Akkul (Tarakan). Kerim Tincurin, whose inclination to literature and art began in the medressah years and who gave products in various fields, with interest in almost every field of literature, tries to reflect the life of the Tatar people with all transparency in his works. In this context, it is possible to learn from Kerim Tincurin's works about the political events of the period and the impact of these events on the lives of the people and the economic situation of Tatar people. The fact that Kerim Tincurin, despite being one of the victims of repression, regained his reputation with the end of Stalin's rule and is still respected today is undoubtedly due to the fact that his works are not detached from the people and the life of the people. Kerim Tincurin, who chooses the characters in his work from among the people, is a writer who does not strive to be popular and does not adopt a false image in front of the public.

Kerim Tincurin, whose purpose was to enlighten the public with his works, was arrested on September 17, 1937 as one of the victims of Repressions, as a member of the bourgeois nationalist organization, as an enemy of the Soviet Union, as well as making connections with Ayaz Ishaki, the enemy of the Soviet Union, and spying on behalf of Japan. By being sentenced to death on December 14, 1938, Kerim Tincurin's fifty-one year lifetime came to an end in one hour and fifty minutes.

In this study, information will be given about the life and theater works of Kerim Tincurin, who devoted his whole life and artistic talent to the development of Tatar theater.

Keywords: Kerim Tincurin, Tatar theater, Tatar literary works.

Giriş

Tatar tiyatrosunun önde gelen isimlerinden biri olan Kerim Tinçurin, edebiyatın hemen her alanında eser vermesine karşın daha çok sahne sanatındaki başarıları ile ön plana çıkar. Eserlerinde dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısı hakkında kesitler sunan Kerim Tinçurin; halka olan bu yakınlığı ve samimiyeti ile büyük başarılar yakalar.

1. Hayatına Dair

Resim 1

Kerim Tinçurin; 15 Eylül 1887 yılında şimdiki Penza'nın Belny Demyan bölgesindeki Akkul (Tarakan) isimli bir Tatar köyünde dünyaya gelir (Beşirov, 2007, s. 5; Kazan Utları, 2007, s. 116; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 432). İlköğrenimini komşu köydeki medresede aldıktan sonra öğrenimine istediği gibi devam edebilmek için 1900 yılında Kazan'a gider. Burada çeşitli işlerde çalışarak maddi durumunu düzeltir ve Kazan'ın meşhur medreselerinden olan "Möhemmediye Medresesi (Muhammediye Medresesi)"ne girer (Beşirov, 2007, s. 5; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 432). Medrese yılları (1900-1906) Kerim Tinçurin'in hem edebiyat ile sanata yönelmesinde hem

de dünyaya bakışının değişmesinde büyük bir rol oynar. Medresedeki bilimler ile yetinmeksizin başka bilimler ile de uğraşan Kerim Tinçurin, Rus okullarında öğrenim gören Tatar öğrencileri ile görüşür; Rus tiyatrosunda sahnelenen piyesleri seyrederek. 1905 yılında ihtilal güçlenmeye başlayınca ihtilalci hareketlere katılır, demokratik Tatar gençleri ve medrese öğrencileri arasında siyasi propagandalar yapar. Bu olayların neticesinde medreselerde reform isteyerek ayaklanan bir grup medrese öğrencisi ile 1906 yılında "Möhemmediye Medresesi"nden atılır (Dautov ve Rahmani, 2009, s. 432).

1910 yılına kadar öğretmenlik ve orman bekçiliği gibi çeşitli işlerde çalışan Kerim Tinçurin (Dautov ve Rahmani, 2009, s. 432); halkta toplumsal, siyasi ve millî özgürlük arzusunun uyandığı bu dönemde ilk eserlerini vermeye başlar (Ehmedullin, 1994, s. 354).

Edebiyata karşı büyük bir ilgi duyan Kerim Tinçurin'in düz yazı alanında verdiği ilk eserleri, devrin *Beyenêlhak (Doğruluğun Beyanı)*, *Îl (Vatan)*, *Añ (Bilinç)* gibi matbuat sayfalarında basılır (Beşirov, 2007, s. 6). Tatar sahne sanatının meydana geldiği ve güçlendiği bu dönemde, birçok alan gibi sahne de fikir mücadelesi verilen bir meydana dönüşür. Bazı fedakâr aydınlar, halka hizmet etmek amacıyla tiyatro topluluklarında birleşerek kötü güçlere karşı mücadele ilan eder. Kerim Tinçurin de bu harekete katılanlar arasında yerini alır (Ehmedullin, 1994, s. 354).

1911 yılında "Seyyar Tiyatrosu"nun şefi ve rejisörü Gabdulla Kariyev, Tinçurin'i kendi tiyatro topluluğuna oyuncu olarak çağırır; böylelikle Tin-

çurin, bu tarih itibarıyla bütün ömrünü ve sanatsal yeteneğini Tatar tiyatrosunu geliştirmeye adar. “Seyyar”da verilen piyeslere uzun süre katılan Kerim Tinçurin, G. Kamal’ın *Bankrot (Müflis)* isimli eserinde Camalý; F. Şiller’in *Mekër ve Mõhebbet (Kõtülük ve Sevgi)* isimli eserinde Vurm; F. Emirhan’ın *Yeşler (Gençler)* isimli eserinde Gaziz; *Tigëzsëzler (Eşit Olmayanlar)* isimli eserinde Söleyman; A. Ostrovskiy’nin *Yeşenlë Yañgır (Şimşekli Yağmur)* isimli eserinde Kudryaş, *Gõnahsız Ğayëplëler (Günahsız Suçlular)* isimli eserinde Neznamov; N. Gogol’un *Revizor (Müfettiş)* isimli eserinde Hlestakov gibi önemli rollerde oynar; 1915 yılından itibaren ise tiyatro topluluğunda rejisörlük yapmaya başlar (Dautov ve Rahmani, 2009, s. 432). Tinçurin, bu dönemde tiyatro faaliyetlerinin dışında *Ėş (İş)* isimli Sovyet yanlısı ilk Tatar gazetesini çıkaranların arasına katılarak G. Kamal ile çalışır (Ehmedullin, 1994, s. 355).

1917 yılındaki Şubat devriminden sonra Kerenskiy hükûmeti çeşitli sebepler ile hizmetten azat edilerek seferberlik fermanı ilan edilir. Bunun üzerine I. Dünya Savaşı’na gitme korkusu duyan Kerim Tinçurin’in yardımına “Seyyar Tiyatro Topluluğu”nun şefi G. Kariyev koşar. O zamanlar Moskova’ya söyleve giden G. Kariyev’in yetenekli oyuncuyu kurtarmak için Moskova’da yaşayan Ayaz İshaki’den yardım istemesi üzerine İshaki yardım eli uzatarak Tinçurin’i Moskova’da kendi redaktörlüğünde çıkan *İl* gazetesinde editör olarak işe alır. Böylece Kerim Tinçurin “Seyyar”dan geçici olarak ayrılıp yaklaşık dört ay *İl* gazetesinde editör olarak çalışır ve gazete sayfalarında çeşitli konulardaki makaleleriyle büyük çıkışlar yapar (Dautov ve Rahmani, 2009, s. 433).

1918 yılının sonbaharında “Seyyar Tiyatro Topluluğu”nun yöneticisi olan Kerim Tinçurin; iç savaş döneminde ilk önce Kızıl Ordu’nun siyasi idaresi denetimindeki On Üçüncü Tiyatro Topluluğunun Tatar askerî bölüğü yöneticisi ve baş rejisörü, daha sonra 1920 yılında İdil’in karşı yaka askerî bölgesinin siyasi idaresi tarafından Samara şehrinde açılan Birinci Tatar Tiyatro Stüdyosunun öğretmeni ve baş rejisörü görevlerini yerine getirir (Ehmedullin, 1994, s. 355; Beşirov, 2007, s. 8; Kazan Utları 2007, s. 116; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 433). Bu yıllarda çağdaş yankılı ve dönemin sorunlarına ilişkin sosyal içerikli piyeslerini; özellikle G. Kolehmetev’in şimdiye kadar hiçbir yerde oynanmayan *İkë Fikër (İki Fikir)*, G. Niyazbayev’in *Bërënçë Tañ (İlk Şafak)*, Ş. Osmanov’un *Bërënçë Adım (İlk Adım)* dramalarını sahneleştirir (Dautov ve Rahmani, 2009, s. 433).

1921 yılında Orenburg’da Tatar İşçi Tiyatrosunda yöneticilik yapan Tinçurin (Beşirov, 2007, s. 8; Kazan Utları 2007, s. 116; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 433), bir zaman sonra Taşkent’te Özbekistan Kültür Komiserliği denetimindeki Bilim Burada Tiyatro Sanatı Bölümü’nde müdür ola-

rak çalışır. 1922 yılının yazında Kazan'a dönünce Tataristan hükûmetinin Kerim Tinçurin'e tanınmış oyuncularını toplayarak devlet tiyatrosu topluluğu kurma vazifesini vermesi ve kendisini bu topluluğun başrejisörü olarak bildirmesi üzerine Tinçurin, derhal otuz beş kişiden oluşan bir grup toplayarak "Kızıl Ekim" ismindeki Tatar Devlet Tiyatrosunun temelini atar. Bu tiyatro daha sonra G. Kamal ismindeki Tatar Devlet Akademi Tiyatrosu olarak adlandırılır (Dautov ve Rahmani, 2009, s. 433).

Tiyatro ve edebiyat alanında kazandığı büyük başarıları hükûmet tarafından da bilinen Tinçurin'e 1926 yılında Tatar Profesyonel Tiyatrosunda yirminci yılının dolması sebebiyle "Tataristan'ın Saygıdeğer Oyuncusu" ismi verilir (Beşirov, 2007, s. 8; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 434). 1928-1929 yıllarında bir grup Akademi Tiyatrosu oyuncusuyla Astrahan Tatar Tiyatrosunda çalışarak tiyatrosunun başrejisörü olur. Kendisinin yeni yazdığı *İl (Vatan)* dramasını da ilk burada sahneler (Beşirov, 2007, s. 8). 1929 yılında yeniden Tatar Devlet Akademi Tiyatrosuna çağırılarak burada 1934 yılına kadar Sanat Bölümü müdürü ve Rejisörler Kurulunun üyesi vazifelerini yerine getirir. 23 Şubat 1934 yılında F. Seyfi Kazanlı'nın *Doşmanlar (Düşmanlar)* draması yönünde R. İşmorat ile sahnelenen piyes, Kerim Tinçurin'in yirmi yıllık rejisörlük işine son hazırlar (Dautov ve Rahmani, 2009, s. 434). 1934 yılında Yazarlar Birliği üyeliğine kabul edilen Kerim Tinçurin için 1936 yılında Devlet Tiyatro ve Edebiyat-Sanat Toplumu tarafından sanat faaliyetinde yirmi beşinci yılının dolması sebebiyle bir tören düzenlenir (Kazan Utları, 2007, s. 117; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 434).

17 Eylül 1937 tarihinin gecesinde tutuklanan ve Kazan'daki Pleten Cezaevine götürülen yazar hakkında "özel araştırmalar" sonucunda yedi maddeden oluşan suçlama akdi ilan edilir. Buna göre Kerim Tinçurin; burjuva milliyetçiler kurumunda üye olarak bulunma, yabancı bir ülkede yaşayan ve "Sovyetler Birliği'nin düşmanı" olan Ayaz İshaki ile bağlantısı bulunma, Japonya adına casusluk yapma gibi suçlar ile itham edilir. Cezaevinde işkenceye maruz kalarak sağlığını tamamen kaybeden Kerim Tinçurin, bu asılsız suçların hiçbirini kabul etmemesine rağmen 14 Aralık 1938 tarihinde toplanan üç kişilik Özel Danışma (OSO) tarafından ölüm cezasına çarptırılır. Bu karar neticesinde 15 Aralık gecesi bir saat elli dakikada yazarın elli bir yıllık ömrü son bulur. Ünlü yazarın sadece bedenini yok etmekle kalmayan Sovyet rejimi, onun ismini de halkın hafızasından silmek amacıyla kitaplarını dükkân raflarından ve kütüphane stoklarından toplattırarak yaktırır. Stalin yönetiminin sona ermesiyle devlette peyda olan özgür ve demokratik düzen neticesinde haksız yere cezalandırılan pek çok edebiyat ve sanat ehilleri gibi Tinçurin'in de itibarlı ismi ve edebî mirası halka tekrar icra edilir, piyesleri yeniden tiyatro sahnelerinde oy-

nanmaya başlanır, basımevlerinde cilt cilt kitapları ve derlemeleri çıkarılır. XX. yüzyılın 60. yıllarından başlayarak Tatar Devlet Akademi Tiyatrosu hemen her sezonu Tinçurin'in meşhur *Zeñger Şel (Gök Mavisi Şal)* piyesi ile açar, 1989 yılında ise Tatar Devlet Drama ve Komedy Tiyatrosuna "Kerim Tinçurin" ismi verilir (Kurban, 1998, s. 175; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 435).

2. Tiyatro Eserleri

Resim 2

Edebiyata ve sanata yönelişi medrese yıllarında başlayan; düz yazı, şiir ve tiyatro alanlarına ilgi duyan Kerim Tinçurin'in yazın hayatının önemli bir bölümünü tiyatro eserleri oluşturur.

İlk sahne eseri olan *Mönazare (Münazara)* isimli komedisini 1906 yılında, medresede okuduğu yıllarda yazar (Beşirov, 2007, s. 6; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 432). 1911 yılından başlayarak hemen her yıl birer ikişer piyes yazan Tinçurin, eserleri sahnelerde en çok oynanan drama yazarlarından biri olur. "Seyyar Tiyatro Topluluğu"nun rejisörü olmasıyla bu alanda da başarı kazanan Tinçurin, topluluğun repertuarını da eserleriyle zenginleştirmeye

çalışır. Bu dönemde birbiri ardınca *Helel Kesəp (Helal Kazanç)* (1910), *Şomlı Adım (Uğursuz Adım)* (1912), *Bërənçë Çeçekler (İlk Çiçekler)* (1913), *Nazlı Kiyev (Nazlı Damat)* (1916), *Aç Ğaşıyık (Aç Aşık)* (1916), *Cilkuvarlar (Hercailer)* (1916), *Soñğı Selam (Son Selam)* (1917) gibi eserlerini meydana getirir (*İstelëklë hem Onıtılmas Datalar Ğalëndarë*, 2006; Beşirov, 2007, s. 6).

Tinçurin'in eserlerinin merkezini halka hizmet etme ve halkın mutluluğu için mücadelede bulunma fikri oluşturur. Eserlerinde Tatar halkının hayal, düşünce, istek ve arzularını yansıtmaya çalışan Tinçurin'in bu dönemdeki sahne eserleri arasında bulunan *Bërənçë Çeçekler* adlı eseri ayrı bir öneme sahiptir. Eserde, 1905 ihtilalinin dalgaları ile uyanıp halkın menfaati için mücadele meydanına gelen Tatar aydınının acı kaderi anlatılır (Beşirov, 2007, s. 7). Hemit; çoğu insanı bezdiren işsizlikten ve halka bir faydası dokunmama durumundan kurtulma arzusu duyan, üniversiteye giderek doktor olmak isteyen, bütün yeteneğini ve gücünü bu hayaller uğruna adanmış bir gençtir. Hayallerini gerçekleştirme yolunda büyük sosyal

karşıtlıklara uğrayan genç, nihayetinde tüberkülozdan hayatını kaybeder (Hanzafarov, 1989, s. 453).

Tinçurin 1917’de büyük dalgalanmaların başladığı bir dönemde yazdığı *Soñğı Selam* dramasındaki Vahit ile hayatın içten dağıldığını göstermeye çalışarak sosyal sınıf tabakalarının döneme has durumlarını açık bir şekilde seyirciye sunar. Yetenekli, yakışıklı ve orta derecede bilgili bir tüccar olan Vahit; evli ve çocuk sahibi olmasına karşın aynı zamanda güzel Rus kızı Olga’ya da âşıktır (Hanzafarov, 1989, s. 454). Ailesine karşı sorumlulukları ile kendi istekleri arasında kalan Vahit, yaşadığı psikolojik sorunların üstesinden gelemeyerek kendi canına kıyar (Zaripova Çetin, 2018, s. 655).

Yazarın *Bërénçë Çeçekler* ve *Soñğı Selam* isimli eserleri Tatar toplumsal düşüncesinde yankı bulan Tatar halkının çeşitli sınıflarını birleştirip onun kültürünü, sanatını ve iktisadını yükseltme ideallerinin hüküm sürdüğü bir dönemde kaleme alınmıştır. Temelde iç çatışmaların yansıtıldığı eserlerde kahramanlar, toplumsal görevlerini yerine getirebilmek için hayatlarını feda edecek kişiler olarak tasvir edilmiştir (Galiullin ve Yarullina, 2007, s. 703-704).

1918’de kaleme aldığı *Sakla Şartlamasın (Koru Patlamasın)* isimli komedisinde ise yazar, hırsızların “maceralı işlerini” ve “avlama gayretlerini” tasvir eder. Şerifcan, Sadrıy ve Selehitdin isimli ahlaksız bey oğullarına para lazımdır. İhtiyaçları olan para ise Şerifcan’ın babası, Şakircan Bey’dedir. Şerifcan, arkadaşları ile anlaşarak babasını soyarak babasının ruhunu almak için yapay bomba kullanır. Komedideki komik olaylar üzerinden Tatar beylerinin ahlakı, işçi sınıfının hayatı, iftiracı provokatörlerin ve rüşvetçilerin yaşamları, polislerin ve demir yolu bekçilerinin “faaliyetleri” yansıtılmaya çalışılır (Rabota, 2019).

Kerim Tinçurin’in oldukça önemli olan bir diğer eseri de Tatar gençleri arasında çeşitli tiplerin bulunduğunu gösteren “Nazlı Kiyev”dir. Reşit; Türkistan’dan Kazan’a evlenmek için gelen, halka hizmet etme konusunda caka satan ancak gönlünde sadece Kazan’ın zengin ve okumuş güzel bir kızıyla evlenme isteği olan bir bey çocuğudur. Bu yolda sürekli başarısızlığa uğrar, devlet çalışanları onun bu durumundan ustaca faydalanarak bütün parasını alır, bey oğlu ise en sonunda kaba ve terbiyesiz hizmetçisi ile evlenerek alay konusu olur. Kerim Tinçurin, bu eseri ile sadece drama yazarı değil, usta bir komedi yazarı olduğunu da ispat eder (Beşirov, 2007, s. 7).

Yazarın 1924 yılında kitap olarak basılan ve devrim temalı, felsefi içerikli, romantik tabiatlı olan *Zar (Şikâyet)* isimli felsefi trajedisinde; özgürlük için kendisini kurban eden romantik kahraman Gazazil üzerinden “insanoğlu”nun özgürlük için verdiği mücadele anlatılır (Hanzafarov 1989, s. 461). Tinçurin, trajedisini kaleme alırken eski dinî menkıbelerden

yararlanır; eserinde bir yandan “hakimlik, kötülük, hile, alçaklık, sermaye, militarizm” gibi konuları, diğer yandan “hizmet, hürriyet, mazlumların hakkı için mücadele” gibi konuları farklı kişiler ile somutlaştırır (Mehmutov, 1965, s. 78-79).

Qazan Sölgüş (*Kazan Havlusı*) isimli komedisinde dönemin fikir ve güzellik anlayışıyla ilgili bilgi vererek hicvini eski dogmalara yönelten yazar, Salih ve İlyas isimli medrese öğrencileri ile öğrencilik hayatının yanı sıra insanoğlunun doğal hislerini ve özgürlüğünü de yansıtır (Hanzafarov, 1989, s. 461).

Drama eserleriyle kendisini yetenekli bir yazar olarak tanıtan Kerim Tinçurin, aynı zamanda önemli bir komedi yazarıdır (Beşirov, 2007, s. 11). Devrim yıllarına kadar uzun bir süre komedilerinde edebî eser tarzında açıkça beliren satirik yönelişi devam ettirip geliştirir, asıl dikkatini ise tematik yönden 20’li yıllardaki sosyal hayat görünümüne yöneltir. Eserlerinde eski ve yeni savaşı sürecinde meydana çıkan çeşitli sosyal tabakadaki kişilerin, rüşvetçilerin, hile ile çalışanların, çalışmayan sadece rahat hayat isteyen genç burjuva temsilcilerinin, malını mülkünü kaybeden zenginlerin, esnafın, işsiz kalan avukatların, memleketini terk etmeye mecbur edilen subayların, din ve siyaset ehillerinin şahsi kaderlerini kimi zaman gülünç kimi zaman hüznü olan yaşam şekillerini işler. Bu dönem eserlerinden olan *Ameriқан* (*Amerikan*) ve *Cilkensözler* (*Yelkensizler*) isimli satirik komedileri ve Shakespearece trajik yankılı *Süngen Yıldızlar* (*Sönmüş Yıldızlar*) draması sanatça olgun işlenişleri ve tarzlarının yeniliği ile diğerlerinden ayrılır (Dautov ve Rahmani, 2009, s. 434). Aynı konuya değinen Beşirov (2007, s. 8), yazarın bu dönemde sahneye konulan (*Zeiңger Şel*, *Süngen Yıldızlar*, *Ameriқан*, *Cilkensözler*) eserlerinin millî tiyatrosunun özelliklerini belirleyecek yeniliklerle kuşatıldığını belirtir.

Olayların Birinci Dünya Savaşı zamanında geçtiği *Süngen Yıldızlar*’da, bu büyük savaşa oldukça yabancı olan halkın duyduğu üzüntü ortaya konulur. Eser, birbirini ilahi bir sevgi ile seven İsmegıyl ile Server ve Server’e âşık olan Nadir etrafında işlenir. Yetim büyüyen bir delikanlı olan İsmegıyl’in ömrü hizmetçilik ile geçer. O zamanlarda âşıkların kavuşmasına en büyük engel aile olarak düşünülse de Server ile İsmegıyl için böyle bir durum söz konusu değildir. Onların en büyük engeli, birden gelen savaş haberi olur. Savaş haberine savaşa gitmeyeceği için sevinen Molla oğlu Nadir, İsmegıyl’in savaşa gitmesi ile ümitlenir fakat ümidi ona sadece acıyan Server’den dolayı boşa çıkar. Server’in ona acıması Nadir’e daha büyük bir acı verir, mal mülk sahibi olan Molla oğlu Nadir kimsesiz bir kızın iradesini kırabilecek güçte olmasına rağmen bu yola başvurmaz. Server’in ilahi bir sevgi ile sevdiği İsmegıyl ise savaşta hayatını kaybeder

(Beşirov, 2007, s. 9-11). Eser; dönem olaylarının toplum üzerinde bıraktığı etkileri, savaşın dışında devam ettirilmesi gereken hayatı ve yaşatılan millî gelenekleri yansıtmaya yönüyle dikkat çekmektedir (Tuzlu, 2018, s. 213).

Amerikan komedisinde, tarih çemberi kuran bir grup okul öğrencisinin önemli tarih dokümanlarını ele geçirecek halka sunma niyeti ile oynadığı oyun işlenir. Bu öğrencilerin Amerika'dan bir "Tatar profesörü"nü geldiği haberinin yayılması ile toplanan şehirdeki "muteber ve okumuş millet hadimleri", alim rolünü oynayan okul öğrencilerinin önünde tamamen çözümlü açılır (Beşirov, 2007, s. 11-12), her biri profesör ile tanışıp yaklaşarak kendisine bir çıkar sağlamaya çalışır. Kimisi kızını gelin olarak verip Amerika'ya yerleşmeyi, kimisi profesörün damadı olup Amerika'dan getireceği mallarla ticaretini genişletmeyi düşünerek bu önemli misafire daha yakın olmak için kendi aralarında yarışır (Rabota, 2019). Para kesesine tapınan bu kişiler, vatan-millet şeklindeki değerli düşünceleri fırsat bulduklarında zenginlik, şöhret gibi kişisel çıkarları için değiş tokuş etmeye hazırlardır (Beşirov, 2007, s. 12).

Eserlerinin konusunu duyduğu ve bizzat şahit olduğu olaylardan yola çıkarak belirleyen, kişilerini yaşamı boyunca karşılaştığı kişilerden oluşturan Kerim Tinçurin; *Cilkensözler* komedisinde zamanında dünyanın dayanağı olan, şimdi ise değersizleşen vekillerin hezimetini acı bir tebessüm ile tasvir ederek adaletli kişilere olan büyük sevgisini bildirir (İlskaya, 2003; Beşirov, 2007, s. 12).

20'li yılların ortalarında Kerim Tinçurin'in edebî eserlerinde esas yeri müzikal dramalar dönemi alır ve yazar bu türde diğer türlerden daha büyük başarıya erişir. *Zeñger Şel* (1926), *İl* (1927), *Qandır Buvi* (*Kandır Buharı*) (1931) bu dönemin Tatar tiyatrosunun esas repertuarına dönüşen, daha sonraları da defalarca oynanarak nesiller boyu seyircinin derin sevgisini kazanan melodramalardır (Kazan Utları, 2007, s. 116; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 434).

Zeñger Şel isimli piyesi yazar, kendi mutluluğu ve özgürlüğü için cesur adımlar atan ve yetim bir kız olan Meysere ile onun bu hayattaki direği olan madenci sevgilisi Bulat etrafında işler. Özgürlük için mücadele eden ve karşıtlıkları omuzlayan sevgi merasiminin Meysere ve Bulat üzerinden anlatıldığı bu eserde, kendi talihleri için mücadele meydanına çıkan kaçakların işlenmesi, eseri çekici bir sanat örneğine dönüştürür. Melodramik durumlar ile toplumsal meselelerin birlikte verilmesi esere kendine özgü bir renk, güç ve coşku verirken şeyh ve onun dört karısı ile hizmetçisi arasında geçen dramatik olaylar eseri daha ilgi çekici hâle getirir (Beşirov, 2007, s. 11). Selimcanov'un "Tatar'ı yaşatan güç" olarak tanımladığı *Zeñger Şel*, bir sezonda yüzden fazla oynanır (Kaybitskaya, 2003); Orenburg ve Ast-

rahan gibi tiyatrolardan piyesi seyretmek için gelen seyirciler, oyuncuların konuşmalarını yazarak bu eseri kendi sahnelerine taşır. 1956 yılında Kerim Tinçurin'in aklanması ile eser, Ş. Sarımsakov rejisörlüğünde yeniden sahneye konulur (Selimcanov, 2003).

Kerim Tinçurin'in duygusal karşıtlıklar üzerine kurduğu *İl* isimli eserinde, sosyal tabaka çatışmaları ve köy halkının dramı ön plandadır. Halkın içinde bulunduğu ağır yaşam şartlarına rağmen yazarın inançlı ruhu ve fıkraya üslubu esere sıcaklık verir (Hanzafarov, 1989, s. 466).

Kerim Tinçurin'in piyeslerine has müzikallik *Qandır Buvi* eserinin de lirik ve romantik yankısını güçlendirir. Akbirdin; yirmi beşinci “Kızıl Yıldız (Kızıl Yıldız)” üretme çiftliğinin başkanı, şevkli bir yüreğe sahip olan bir komünisttir. Köy halkının başlarda onun hakkında türlü türlü şeyler düşünmesine rağmen ona olan güvenleri tamdır. Akbirdin köyü yenileştirmek, Qandır suyunu arttırmak, değirmen ve elektrik istasyonu kurmak gibi büyük işlere girerek köy halkının düşüncelerini değiştirmek için mücadele eder. Piyesin dramatik çekişmesi; eskiliğe karşı çok yönlü mücadele şeklinde, her şahsın ve üretme çiftliği topluluğunun yaşamına girerek onların davranışlarına şekil verir (Hanzafarov, 1989, s. 467).

Yosif Bëlen Zöleyha (Yusuf ile Züleyha), Tinçurin'in göç temasını işlediği komedilerindendir. İhtilal dönemini içine alan bu eserde önemli ve güncel olaylar işlenir. İhtiyarlayınca genç bir delikanlıyla evlenen zengin bir hanımefendi ve onun parasına sahip olmak isteyen beceriksiz ve kabiliyetsiz bir erkek hakkında olan bu eser, o yıllarda Kazan'da yaşanan gerçek olayların üzerine inşa edilmesi bakımından önemlidir. Sefergali, işsiz ve işe yaramaz aydın bir delikanlıdır. Kimi zaman aç kimi zaman tok bir şekilde yaşamına devam eden bu kişi; ihtilalin dalgalarından uzak duran, toplumsal hayata yabancı, kişisel istekleri yönünde yaşayan, dar görüşlü birisidir. Yazar, bu kişi üzerinden gerçek delikanlılar ülkenin özgürlüğü için mücadele ederken gölgede ilham bekleyerek yatan Sefergali acımasız bir hiciv ateşine tutar (Rabota, 2019).

Hikmetlë Doqlad (Hikmetli Bildiri) isimli eserde, olaylar Kızıl Sandal topluluğu yönetiminin başkanı olan Mortaza üzerinden anlatılır. Mortaza, dönem bürokratlarının ve küçük burjuvaların temsilcisidir. Topluluk reisi olan Mortaza'ya bu iş, “yönetimde en üstte bulunma” fırsatı verir. Konferans için bir bildiri hazırlayan ve bu bildiriye kaybeden Mortaza, yeniden yazmak için gece gündüz uğraşsa da bildirinin bir sayfasını dahi yazamaz; üzerine konferans günü uyuyakalınca başkanlıktan alınır (Hanzafarov, 1989, s. 467).

Beş perdeden oluşan *Alar Öçev İdë (Onların Üçü Birlikteydi)* isimli eserde; sosyalist toplum insanının değişimi, ruhi dünyası ile ahlakındaki

yenilikler işlenir. Aynı zamanda sevgi, aile ve kadınların toplumdaki yeri gibi konuların da işlendiği eserde Ravil ve Gölşat üzerinden dönemin insan ilişkileri ortaya konularak yeni ahlak kuralları analiz edilir (Hanzafarov, 1989, s. 468).

Kerim Tinçurin, bu eserlerinin yanı sıra 30'lu yıllarda zamanın hakikatini "Sovyetler Birliğine göre" yansıtan *Çorıç Orçık (Çelik Ağırşak)* (1930) ve *Udarniklar Beyremë (İşçiler Bayramı)* (1933) gibi piyesler de yazar (Kazan Utları, 2007, s. 117; Dautov ve Rahmani, 2009, s. 434).

Sonuç

Edebiyata olan eğilimi medrese yıllarına denk gelen Kerim Tinçurin, edebiyatın hemen her alanında başarılı eserler verir. Medresede öğrenim gördüğü yıllarda Rus okullarında öğrenim gören Tatar öğrencileri ile görüşen Kerim Tinçurin, Rus tiyatrosunda sahnelenen piyesleri seyretme şansını yakalar. Tiyatro ile olan bu tanışıklığının ardından, Tatar sahne sanatının âdeti bir fikir mücadelesi alanına dönüşmesi ile Kerim Tinçurin de kendisini bu alanda bulur. 1911 yılı itibarıyla Gabdulla Kariyev'in tiyatro topluluğuna dâhil olan Kerim Tinçurin, bu tarihten itibaren bütün ömrünü ve sanatsal yeteneğini Tatar tiyatrosunu geliştirmeye adar.

Eserlerinin muhtevası ve eserlerine seçmiş olduğu kişi kadrosu ile halktan ve halkın yaşamından kopuk olmayan eserler meydana getiren Kerim Tinçurin, Tatar tiyatrosunun gelişimine sağlamış olduğu katkılar ile günümüzde ismi hâlâ saygın bir şekilde anılan önemli bir yazardır.

KAYNAKÇA

- Bayçura, Ş. (2003). Edip Turında Kaybër Hatireler (Der.: Kollëktiv), Kerim Tinçurin: İstelëkler, Şiğirler, Tatarstan Kitap Neşriyatı. <http://kitaphane.tatarstan.ru/tat/tinch/edip1.htm> erişim tarihi: 27.04.2019.
- Dautov, R. ve Rahmani, R. (2009). Kerim Tinçurin. *Ediplerëbëz II*. Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Ehmedullin, A. G. (1994). Kerim Tinçurin. *Edebiyat 10 XX. yöz başı hem 20 nçë yıllar Tatar edebiyatı*. Meğarif.
- Galiullin, T. ve Yarullina, R. (2007). Tatar Türkleri edebiyatı. *Türk dünyası ortak edebiyatı-Türk dünyası edebiyat tarihi IX*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Hanzafarov, N. (1989). Kerim Tinçurin (Düz.: Ğ. H. Ğıylmanov). *Tatar edebiyatı tarihi - Tatar Sovet edebiyatı (1917-1941) IV*. Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- İlskaya, F. (2003). Soklandırğıç Kerim Ağa. (Der.: Kollëktiv), Kerim Tinçurin: İstelëkler, Şiğirler, Tatarstan Kitap Neşriyatı. <http://kitaphane.tatarstan.ru/tat/tinch/ilsk1.htm> erişim tarihi: 27.04.2019.

- İlzilya, K. (2016). Kerim Tinçurin - Sengat Ostası. Tatar Filologiyese. <https://nsportal.ru/ap/library/literaturnoe-tvorchestvo/2016/10/29/krim-tinchurinsngat-ostasy> erişim tarihi: 02.05.2019.
- İşmorat, R. (2003). Soñğı Oçraşuvlar. (Der.: Kollëktiv), Kerim Tinçurin: İstelëkler, Şıgırlar, Tatarstan Kitap Neşriyatı. <http://kitaphane.tatarstan.ru/tat/tinch/ishm.htm> erişim tarihi: 27.04.2019.
- Kaybitskaya, G. (2003). Kerim Tinçuringa Qarata İstelëklerëm. (Der.: Kollëktiv), Kerim Tinçurin: İstelëkler, Şıgırlar, Tatarstan Kitap Neşriyatı. <http://kitaphane.tatarstan.ru/tat/tinch/kaib.htm> erişim tarihi: 27.04.2019.
- Kerim Tinçurin Dramalar, Qomëdiyeler, Hikeyeler* (2007). (Haz.: Ferit Beşirov). Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- Kerim Tinçurin Tercemei Hëlë. (2006). Tataristan: İstelëklë hem Onıtılmas Datalar Qalëndarë. (Düz.: Ğ. Ş. Comağolova), Kazan: Milli Kitap. <http://kitaphane.tatarstan.ru/tat/tinch/biogr.htm> erişim tarihi: 27.04.2019.
- Kerim Tinçuriniñ Tuvuvına 120 Yıl. (2007). *Kazan Utları*, 9, 116-119.
- Kurban, İ. (1998). *Yaşlı tarihin yankısı Bulgar-Tatar tarihi ve medeniyeti*. AD Kitapçılık.
- Mehmutov, H. Q. (1965). *Tatar dramaturgiyesënde tragëdiya janrı*. Kazan Ünivërsiteti Neşriyatı.
- Miñnlin, T. (2003). Ostaz. (Der. Kollëktiv), Kerim Tinçurin: İstelëkler, Şıgırlar. Tatarstan Kitap Neşriyatı. <http://kitaphane.tatarstan.ru/tat/tinch/ostaz.htm> erişim tarihi: 27.04.2019.
- Rabota, N. (tarih yok). Kerim Tinçurin Qomëdiyelerënde Këlkë Obëkti. <https://infourok.ru/nauchnaya-rabota-krim-tinchurin-klass-2136101.html> erişim Tarihi: 02.05.2019.
- Selimcanov, Marcël (2003). “Zenger Şel” Sërë. (Der. Kollëktiv), Kerim Tinçurin: İstelëkler, Şıgırlar, Tatarstan Kitap Neşriyatı. <http://kitaphane.tatarstan.ru/tat/tinch/zeng.htm> erişim tarihi: 27.04.2019.
- Tuzlu, A. (2018). Kerim Tinçurin’in sönmüş yıldızlar adlı eserinin edebî özellikleri. *Avrasya etüdleri*, 54/2018-2, 211-228.
- Zaripova Çetin, Ç. (2018). XX. yüzyıl Kazan Tatar edebiyatı. O. Söylemez ve S. Azap (Ed.), *Türk dünyası çağdaş edebiyatları el kitabı*. Kesit Yayınları.

Extended Summary

Kerim Tincurin was born on September 15, 1887 in a Tatar village named Akkul (Tarakan) in the Belny Demyan region of Penza today. After taking his first education in a medressah in the neighboring village, he went to Kazan in 1900 to continue his education as he wanted. By working in varied jobs, he improved his financial situation and entered “Möhemmediye Madrasa (Muhammediye Madrasa)”, one of the famous madrasas of Kazan. His years in medressah (1900-1906) played a great role in Kerim Tincurin’s orientation towards arts and literature, as well as in the change of his view of the world. Apart from his medressah learnings, Tincurin was also occupied with other learnings, he met with Tatar students from the Russian schools, watched the dramas that were performed on the Russian theater.

Working as a teacher, and a gorest guard and many other jobs until 1910 (Dautov ve Rahmani, 2009: 432), Tincurin started to produce his first works in this period when desire for social, political and national freedom was awakened within the community. The first works of Kerim Tincurin were published in press pages of the period such as *Beyenĭlhak (Declaration of Truth)*, *İl (Homeland)*, *Añ (Consciousness)*. In this period when Tatar performing arts emerged and gained power, just as many other fields, stages turned into a place where opinions clashed. Some of the devoted intellectuals united in theater communities to serve to people and declared a struggle against the wrongful forces. Tincurin also took his place among the participants in this movement.

In 1911, the director and the stage manager of the “*Mobile Theater*” Gabdulla Kariyev invited Tincurin to his theater as an actor. Thus, as of this date, Tincurin devoted his life and artistic talent to the development of Tatar theater. After the February Revolution in 1917, Tincurin left “*Mobile Theate*” temporarily and worked at *İl* approximately four months. With the help of his articles on various subjects, Tincurin made great appearances in the newspapers.

In the fall of 1918 when Kazan was cleared from the Czechs, Tincurin became the director of “*Mobile Theater Group*”. In the period of civil war, first he became the director and head stage manager of Tatar military division of 13th theater community under the political administration of Red Army, later in 1920, opened in the city of Samara by under the political administration of opposite side of İdil military zone. Tincurin served his duties as the teacher and head stage manager of First Tatar Theater Studio.

Tincurin who directed in Tatar Workers Theater in 1921, later worked as the director of the Department of Theater Art under the supervision of Uzbekistan Cultural Commission in Tashkent. In the summer of 1922 Tatarstan Government gave him the task of forming a state theater troupe by gathering well-known actors and announced him as the chief director of this troupe.

In 1926, Tincurin was named “Honored Actor of Tatarstan”. In the years 1928-1929, with a group of Academic Theater actors, he worked as the chief director of Astrakhan Tatar Theater. In 1929, he was again invited to Tatar State Academy

Theater and he worked as the director of the Art Department and a member of the Board of Directors until 1934. On February 23, 1934, the play with the drama of F. Seyfi Kazanlı's *Doşmannar* "Düşmanlar" put an end to Kerim Tinçurin's twenty-year work as a director. Also in 1934 Tinçurin was accepted to the Writers Union as a member. Moreover, in 1936, the State Theater and Literary-Art Society organized a ceremony for him on the occasion of his twenty-fifth year of artistic activity.

Tinçurin was arrested on September 17, 1937 and was taken to Pleten Prison in Kazan, after the *special investigations* an accusation act was declared containing seven articles. In these accusations, there were crimes such as being a member of nationalist bourgeois foundation, having a connection with Ayaz İshaki who was living in a foreign country and an enemy of *USSR* and spying for Japan. Having lost his mental health because of the torture and mockery in prison, Tinçurin was sentenced to death by the three member of Special Advisory Committee (OSO) convened on December 14, 1938, although he didn't accept any of the unsubstantial accusations. In consequence of this decision, in one hour and fifty minutes on the night of December 15, the writer's fifty-one-year life ended..